

Kur'ânî Üslup Açısından İnfitâr Sûresi

Surat Al-Infitar in Terms of Qur'anic Style

Serhan Osmañcelebiođlu¹

ÖZ

Sözlü–dilsel bir hitap olarak nazil olan Kur'an-ı Kerim, muhatap kitlenin kullandığı dil sistemine ve bu dilin imkanlarına paralel olarak yeni bir düşünme biçimi ortaya koymuştur. Bu hitap-muhatap diyalektikini gerçekleştirmek için, indigi toplumun algı ve tasavvurlarını dikkate almış ve bu meyanda toplumun dil, inanç, kültür, tarih gibi değerlerinden teşekkül eden ortak bir dünya görüşü oluşturmuştur. Bunun da ötesinde kişinin, zihniyet ve kimliğinin en güzel dönüşüm ve değişimini bu dilin kendine has anlatım tarzı, nazmı ve dil formu olan Kur'ani üslubunu kullanarak gerçekleştirmiştir. Bu çalışma, Kur'an'ı anlamada dilbilimsel bir yöntem olarak teklif edilen Üslubu'l-Kur'an'a özgü metotlar ile din dilinin cümle yapısı itibariyle haber–inşa formlarının çoğu zaman sürecin akışı içerisinde birinin bir diğerini kapsayıcı/kuşatıcı üslubu ışığında muhataplar arasındaki ilişkiyi ve içinde buldukları ortamı dikkate alarak İnfitâr Sûresi'nin ana konusunu tespit ve bu konunun anlatım biçimini izah etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda çalışmamız, kıyamete dair –gökyüzünün yarılacağı, yıldızların döküleceği gibi– ihbârî ifadelerin geleceğe dönük kıyamete dair bir bilgilendirmeden öte çoğu zaman 'şimdi–burada' tecelli etmesinde ve eyleme dönüş(tür)mesinde rol oynayan inşâi yapısını dikkate almaktadır. Dolayısıyla çalışma, ilahi kelâmın kendine has dil yapısı ve Kur'ani üslup çerçevesinde bir bütün olarak sûreyi ele almaya gayret etmektedir. Bu bağlamda sûre, Allah'ın tekvini/kevnî yasaları üzerinden kelâmî eyleme dönüştüren ve bu eylemi de ahlaka çeviren kıyamet hadiseleri esnasında gerçekleşen kozmik değişikliklerden bahsetmektedir. Adeta sûrede, kozmik yapıdaki değişikliğin meydana gelmesindeki gerçeklik üzerinden “vahyin gelişine, imkanına ve tabiatına” vurgu yapılmakta ve nihayetinde “hesap bilinci ile ahiret” anlayışı oluşturulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an dili, üslup, infitâr sûresi, kıyamet

ABSTRACT

The Qur'an, which is revealed as a verbal-linguistic address, has revealed a new way of thinking parallel with the language system used by the interlocutor audience and the possibilities of this language. In order to actualize this address-addressee dialectic, it took into account the perceptions and concepts of the society it was revealed to and formed a common world view formed by the values of the society such as language,

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Serhan Osmañcelebiođlu (xxxxx), İstanbul Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Doktora Programı, İstanbul, Türkiye
E-posta: serhanosm@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9578-165X

Başvuru/Submitted: 27.01.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:
29.02.2020

Son Revizyon/Last Revision Received:
02.03.2020

Kabul/Accepted: 06.03.2020

Atıf/Citation: Osmañcelebiođlu, Osman. Kur'ani Üslup Açısından İnfitâr Sûresi. *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review* 10/1, (Mart 2020): 103-124.
<https://doi.org/10.26650/iuitd.2020.680497>

faith, culture, and history. In addition, it actualized the most beautiful transformation and change of the mindset by using the Qur'anic Style, namely, the Uslubu'l-Qur'an, which is the language's own style of expression, verse, and language form. This study aims to identify the main subject of Surat Al-Infitar by taking into account the methods special to Uslubu'l-Qur'an and offered as a linguistic method of understanding the Qur'an, and the relationship between the interlocutors and the environment they are in and explain the way this subject is expressed. In this sense, our study strives to see the constructional structure that plays a role in manifesting and turning the warning expressions for doomsday –like the sky will break apart, the stars will fall– into action mostly “here–now” as a part of the Qur'anic style and deal with the surah in this framework. In this context, the surah talks about the cosmic changes that took place during the events of the doomsday which transforms into kalami action through Allah's taqwini laws and turns this action into morality. In this sense, the verses ultimately emphasize “the coming of the revelation, its possibility, and its nature” through the reality of the change in the cosmic structure.

Keywords: Tafsir, Qur'anic language, style, surat al-infitar, doomsday

EXTENDED ABSTRACT

Religion, which means “path, faith, tradition, bond, servitude” in all cultures, is a phenomenon that changes individual and social life with very strong influences. From this point of view, religion plays an important role in the formation of an individual's personality by contributing to their level of consciousness. We can also say that each religion has established a common ‘language of religion’ to form a common perception. In this respect, revelation is a sign this common language of religion and a state of communication in which God himself addresses in a language that humans speak. In other words, the revelation -word of God- that determines an individual's relationship with themselves, their surroundings, and God is presented to human understanding using the Qur'an's own linguistic and stylistic characteristics within the possibilities and limits of the Arabic language. Hence, in order to actualize this address-addressee dialectic, the Qur'an takes into account the perceptions and concepts of the society it was revealed to and forms a common world view formed by the values of the society such as language, faith, culture, and history. Moreover, it actualizes the most beautiful transformation and change of the individual's mindset and identity by using the Qur'anic Style, which is the language's own style of expression, in verse and language form. Indeed, the correct understanding of the divine word is made possible by taking into account its distinctive Quranic language, its style, and its ikhbari (pronouncement) and inshai (constructive) sentence structures in parallel with its style of expression. In this way, it contains the transitivity in which one can be included in the context of the other from time to time in the course of the Qur'anic style, and it turns into the inshai structure, which is a higher style of the ikhbari form, and drives its addressees to change their actions.

This study aims to identify the main subject of Surat Al-Infitar by taking into account the relationship between the addressees and the environment in light of the methods that are unique to the Qur'anic style offered as a linguistic method of understanding the Qur'an and the style of the language of religion that encompasses the whole of the Qur'an. In this sense, our study takes into account the constructional (inshai) structure that plays a role in manifesting

and turning the warning (ikhbari) expressions for doomsday -like the sky will break apart, the stars will fall- into action mostly "here-now", beyond the informing of the future apocalypse. Therefore, the study tries to address the surah as a whole within the framework of the specific language structure of the divine word and the Qur'anic style. Thanks to this information that forms the basis of the method of the Qur'anic style, the verse(s) and/or the surah turns the gayb (invisible) sphere like the apocalypse, the judgement day, the hereafter into an active "event" and a new "action" happening "here-now" through the issues of the testimonial sphere of this world in a style that can be understood by all. As it were, the surah creates the comprehension of the truth of the revelation, which is first and foremost the first stage of the God-man relationship, through the reality of the change in the cosmic structure. And it also creates the understanding of "the hereafter with the consciousness of reckoning". Accordingly, it lays the burden of personal responsibility to the individual and it shows how the will and power of the divine truth manifests.

In this context, the surah talks about the cosmic changes that took place during the events of doomsday which transforms into kalami action through Allah's taqwini laws and turns this action into morality. The surah begins with "doomsday" scenes that can be described as "the sudden occurrence of an event and/or the beginning of cosmic change" as if to show a new era is about to begin. The word infitar, which gives its name to the Surah, means "splitting, disturbing the existing order, interfering with something". And in this context, it is interpreted as "without knowing its nature, the revelation of the commandments of God to the Earth either through the descent of the Angels or by the greatness of the Lord". In our opinion, these events are aimed at drawing attention to the reality, nature, and possibility of the divine revelation, as well as emphasizing to their addressees that the old corrupt order will be replaced by a new one. As a matter of fact, when we take into account the revelation course of the Qur'an, we see that it conveys its divine message to a society where the majority were illiterate and thought it impossible for Allah to send his divine message to its addressees by means of a human being who also was illiterate. In addition, the context of forward-looking ikhbari statements reveals to us the inshai structure of the issues towards this world. In this sense, the surah builds a religious and moral consciousness through taqwini/qawni verses beyond just giving information. The point that draws attention here is that the qawni verses are both verses themselves, and that they are accepted as signs, prognostics, that is, intellectual evidence of the truth that exists in their own selves. It reflects the greatest evidence for the positioning of the revelation the fact that all beings, including the earth, sky, and man, with their apparent-known features witnessed by themselves are a verse. And it plays a role in the comprehension that they are all parts of the same whole, including this revelation. Moreover, in the minds of the addressees, who thought that it was impossible for Allah to send his message through the Prophet Muhammad Who was ontologically human, the entity to which they ascribe sanctity gains a new meaning and the actions created by this meaning explain the possibility of such revelation. Thus, a

consciousness about everything that the Allah-universe relationship represents is created in the addressees and the absolute creative power behind this truth is pointed out. Therefore, the main subject of the surah is the creation of the awareness of the day of reckoning and the understanding of the hereafter, which is put forth with a style that is simultaneous with the possibility of the divine revelation, its nature and its reality.

In line with this perspective, our work offers to read the depictions of the doomsday which belongs to the *gayb* for humans, the topics concerning the hereafter like the awareness of the day of reckoning in *inshai* form in the context of Qur'anic style. In this respect, our article attempts to understand and explain the effects of the Qur'anic style that are reflected in this world and which turn it into action and morality here and now, not in terms of the “reality and/or awareness of the scenes of the apocalypse”. Of course, this study, taken in the context of the Qur'anic style, is an effort aimed at basing not the style itself but only its method and, in parallel, determining the main idea of the surah.

Giriş

Din, tm kltrlerde ‘‘yol, inan, âdet, bağ, kulluk’’ anlamına gelen, ferd ve itimâi yaşamı oldukça güçlü etkilerle değiştiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹ Bu açıdan bakıldığında din, ferdin şuur seviyesine katkıda bulunarak şahsiyetinin teşekkülünde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda her dinin ortak bir algı oluşturmak için ortak bir ‘din dili’ tesis ettiğini söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle İşlam dininin temel bilgi kaynağı olan *vahiy*; aynı zamanda bu ortak din dilinin göstergesi olmuştur. Öncelikli konusu tevhit olan ve kişinin, kendisi, çevresi ve Allah ile ilişkilerini ve hayatına dair eylemlerini belirleyen Kur’an, ilk olarak bu vahyin diline muhatap olan Hz. Muhammed’e yol göstermiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber hem bu dilin dünya görüşünü hem de bu dini ve bu dinin uygulamalarını bizzat hayatına taşımış, insanlığa liderlik ve rehberlik etmiştir.² Bu yönüyle vahiy–kelâmulh, Arap dilinin imkan ve sınırları içerisinde bizzat Kur’an’ın kendine has dil ve üslup özelliklerini kullanarak beşeri idrake sunulmuştur.

Çalışmamız ‘‘*İnfitâr Sresi*’’ni, üslûbu’l-Kur’an metotları ile din dilinin Kur’an’ın bütününü kuşaticı üslubu işığında yorumlamayı amaçlamaktadır. İlahi kelamın doğru anlaşılması onun, kendine özgü ayırddedii üslubu, bağlam bilgisi ve anlatım tarzına paralel ihbârî ve inşâi cümle yapılarının dikkate alınmasıyla mümkün olmaktadır. Böylece Kur’ânî üslubun akışı içerisinde çoğu zaman birinin bir diğerinin kapsamına dahil olabileceği geçişkenlikleri içinde barındırmakta ve haber formunun üst bir üslubu olan inşâi yapıya dönüşerek muhataplarını eylem değişikliğine sevk etmektedir.³ Kur’ânî üslup yönteminin zeminini oluşturan bu bilgiler sayesinde ayet(ler) ve/veya sre, içerisinde yaşadığımız bu dünyadaki şehadet alanına dair konular üzerinden kıyamet, hesap günü, ahiret gibi gaybî alanı tüm kesimlerin anlayabileceği bir tarzda ‘şimdi–burada’ aktif bir ‘olay’a ve yeni bir ‘eylem’e dönüştürmektedir. Adeta sre, kozmik yapıdaki değişikliğin meydana gelmesindeki gerçeklik üzerinden muhataplarına başta Allah-insan ilişkisinin ilk aşaması olan vahyin hakikatinin idrakini ve nihayetinde ‘‘hesap bilinci ile ahiret’’ anlayışını oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak kişinin kendi hayatında, eyleme teşvik eden şahsi sorumluluk yüklemekte ve ilahi hakikatin iradesinin ve gücünün nasl tezahür ettiğini göstermektedir.

Bu bağlamda sre, Allah’ın kevnî yasalarını kelâmî eyleme dönüştüren ve bu eylemi de ahlaka eviren kıyamet sahneleri sırasında gerçekleşen kozmik değişimler ile başlamaktadır. Sre, adeta yeni bir dönemin başlayacağını göstermek iin⁴ ‘bir olayın ansızın gerçekleşmesi

1 Günay Tümer, ‘‘Din’’, *Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/314.

2 Daha detaylı bilgi için bk. Sevim Gelgeç, *Kur’an’da Beyan Kavramı ve Hz. Peygamber’in Tebyin Görevi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015), 141 vd; Aışenur Fidan, *Kur’ânî Dilin Nebevî Dili İnşası –Kudsî Hadisler Bağlamında–*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016), 70 vd.

3 Aışenur Fidan, ‘‘Kur’ân’da Geleceğe Dair Gaybî Haberler: el-İsra 17/19, er-Rûm 30/1-5 ve el-Fetiħ 48/27 Ayetleri’’, *Bilimname: Düşünce Platformu* 38/2 (2019), 837-838.

4 Mehdi Bâzergan, *Adım Adım Vahiy*, trc. Yasin Demirkıran, (Ankara: Feer Yayınları, 1999), 149.

ve/veya kozmik değişikliğin bařlangıcı⁵ olarak tarif edebileceğimiz “kıyamet” sahnelerinden bahsetmektedir. Yine sûreye adını veren *infîât* kelimesi, ‘yarma, mevcut düzeni bozma, bir Şey meüdahale etme’⁶ anlamlarına gelmekte ve bu bağlamda ‘niteliği bilinmeksizin ya meleklerin inzaliyle yahut Rabbin azametiyle emirlerinin yeryüzüne inmesi’ olarak yorumlanmaktadır.⁷ Kanaatimizce bu hadiseler, hem vahyin gerçekliğine, tabiatına ve imkanına dikkat çekmek, hem de muhataplarına, eski yozlaşmış düzenin yerine yenisinin geleceğine vurgu yapmak amacına matuf olarak serdedilmektedir. Nitekim Kur’an’ın nüzul seyrini dikkate aldığımızda karşımıza vahyin, çoğunluğun okuma-yazma bilmediği bir toplumda, kendisi de ümmi olan bir beşer vasıtasıyla Allah’ın hitap etmesini muhal gören muhataplarına ilahi mesajını ilettiğini görmekteyiz.⁸ Ayrıca geleceğe yönelik ihbârî ifadelerin bağlamı bize, konuların bu dünyaya yönelik inşâî yapısını ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda sûre, salt bilgi vermenin ötesinde tekvinî/kevnî ayetler üzerinden dini ve ahlaki bir bilinç inşa etmektedir. Burada dikkat çeken husus kevnî ayetlerin, hem bizzat kendisinin birer ayet olması, hem de kendi özlerinde var olan hakikate dair birer işaret, alamet yani akli delil kabul edilmesidir. Adeta vahyin konumlandırılmasına yönelik en büyük delilin, bizzat şahit oldukları görünen–bilinen özellikleriyle yer, gök, insan da dahil tüm varlık, kendilerinin de birer ayet olduğunu dile getirmekte ve hepsi de *bu vahiy dahil aynı bütünün parçaları olduğunun idrak edilmesinde* rol oynamaktadır.⁹ Bunun da ötesinde Allah’ın mesajını ontolojik olarak beşer statüsündeki Hz. Muhammed üzerinden iletmesini imkansız gören muhatapların zihninde, kutsiyet atfettikleri varlık yeni bir anlam kazanmakta ve bu anlamın yarattığı eylemler ile söz konusu vahyin imkanı anlatılmaktadır. Böylelikle muhataplarda adeta Allah-kainat ilişkisinin temsil ettiği her Őeyeye dair bir Şuur oluşturulmakta ve bu hakikatin arkasındaki mutlak yaratıcı güce işaret edilmektedir. Dolayısıyla *sûrenin ana konusunun; vahyin imkanı, tabiatı ve gerçekliği ile eş zamanlı olarak ortaya koyulan hesap günü bilinci ve ahiret anlayışı olduğu kanaatindeyiz.*

Literatür incelendiğinde, bu sûre ile ilgili sadece İsa Çelik’in “İsmail Hakkı Bursevî’ye Göre İnfîât Sûresi’nin İşarî Yorumu” isimli makalesi tespit edilmiştir. Bu anlamda çalışma, yapılan diğer makaleden farklı olarak, İnfîât Sûresi’ni din dilinin nüzul vasatında kullandığı Kur’ânî üslup üzerinden anlamaya, ele almaya ve yorumlamaya gayret etmiştir. Aynı Şekilde üslup açısından literatür incelendiğinde yapılan pek çok çalışma ile karşılaşılmıştır. Çoğunluğu dil bilim, edebiyat, tefsir ve hadis alanlarında yapılan bu çalışmalarda, ya eser veya müellifin dil ve üslup yapısı incelenmiş ya da edebi, dilsel ve belagat açısından üslup özellikleri ortaya

5 Rağıb el-İsfehâni, “Kıyamet”, *el-Müfredât fî ğaribi’l-Kur’an*, thk. Muhammed Seyyid Keylâni, (Beyrut: Dâru’l-ma’rife, 1999), 417.

6 Ebû’l-Fadl Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, “Ftr”, *Lisânu’l-‘Arab*, 3. Baskı, 15 cilt (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1994), 5/55-56.

7 Ebû’l-Abbas Abdullâh b. Abdilmuttalib b. Abbas, *Tenvîru’l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs*, drl. Ebû’t-Tâhir Mecdu’d-Dîn Muhammed b. Yâ’kub b. Muhammed el-Firuzâbâdi, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1412/1992), 638.

8 Yaşar Düzenli, *Üslub ve Semantik Açından Kur’an ve şefaât*, (İstanbul: Pınar Yayınları, Mart 2006), 19-25.

9 Düzenli, *Üslub ve Semantik Açından Kur’an ve şefaât*, 30-32.

konmuştur. Belki de konuya en yakın çalışmalar Yaşar Düzenli'nin “Üslub ve Semantik Açından Kur'ân ve Şefaat” adlı eseri ile “Haberlerde Tedricilik ve Cinlerin Kulak Hırsızlığı Meselesi” isimli makalesidir. İçerikleri farklı olmakla beraber sûre ve/veya ayetleri Kur'ânî üslup çerçevesinde ele alması ve Kur'an dili ile üslubun haber-inşa yapısına dair bir usul ortaya koyması sebebiyle bize açılım sağlayan kaynaklar olmuştur.

Bu perspektif doğrultusunda çalışmamız, insan nezdinde gaybî alana dair kıyamet tasvirleri, hesap günü bilinci gibi ahirete müteallik konuları, Kur'ânî üslup bağlamında inşâî formda okuma teklifi sunmaktadır. Bu yönüyle makalemiz, konuyu “kıyamet sahnelerinin gerçekliği ve/veya bilinebilirliği” açısından değil, Kur'ânî üslubun bu dünyaya yansıyan yönleri ile şimdi-burada eyleme ve ahlaka dönüştüren etkisini anla(t)ma çabası içindedir. Elbette ki Kur'ânî üslup bağlamında ele alınan bu çalışma, üslubun bizzat kendisini değil sadece yöntemini temellendirebilme ve buna paralel olarak sûrenin ana fikrini tespit edebilme amacına matuf bir çabadır.

Üslûbu'l-Kur'ân – Kur'ânî Üslup

Sözlükte “uzun yol, izlenen yol, söz söylemede benimsenen usul ve takip edilen yöntem” anlamına gelen *üslup*;¹⁰ edebî bir terim olarak “kişinin, kendi kabiliyetleri ve dilin sunduğu imkanlar ölçüsünde sözlerin ve/veya cümle terkiplerinin en iyisini seçerek eserine yansıtması” demektir.¹¹ Bu temayül ‘hem kelime seçiminde, hem de cümle yapısında Kur'an'ın kendine has dil ve anlatım biçimi’ni ifade eden ve Kur'an'ı anlamada bir yöntembilim metodu olarak teklif edilen Üslûbu'l-Kur'ân'ın temelini oluşturmaktadır.¹² Aslında ‘yerinde, yeterince, muhatabın bilgisi, makamı ve durumu gereğince’ uygun söz söyleme¹³ prensipleri ile belagat teorisinin Kur'an'a uygulanma biçimi ve anlama şekli olarak özetlenebilecek bu yöntem, cümle yapısı ile metin içi bağlamda sözün kazandığı anlamın tespit edilmesi üzerinde durmaktadır.¹⁴

Dinî söylemler ve ifadelerle ilgili belli bir kanaati açığa vuran *Kur'an (din) dili; kelâmullah–Allah'ın konuşması* ile zuhur eden İslam'ın başlangıcından beri, ilk muhataplarına has dilin üslubu ve bu dilin ait olduğu kültür havzasının kullandığı kelimeler, kavramlar ve/veya semboller üzerinden zihniyet ve tasavvur oluşturmuştur.¹⁵ Zira bir mesajı anlatmanın ve anlamının temel anahtarı olan dil, aynı zamanda her kültürün dili içerisinde kodlanmıştır. Böylece o ferdin yaşadığı toplumu biçimlendirmiş ve toplumun ortak dil hafızasını oluşturmuştur.¹⁶ Bu

10 İbn Manzûr, “Slb”, *Lisânu'l-'Arab*, 1/473.

11 Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, 4. Baskı, (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1975) 1/111-112.

12 Bilal Deliser, “Kur'an'ın Anlaşılmasında Bir Yöntem Olarak Üslûbu'l-Kur'an”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12/27 (2017), 147.

13 Cemaleddin Ebû'l-Meâlî el-Hatîb Muhammed b. 'Abdirrahmân el-Kazvîni, *el-İdâh fi 'ulûmi'l-belâgâ*, thk. Muhammed 'Abdulmun'im Hafâcî, 3. Baskı, 2 cilt, (Kahire: el-Mektebetu'l-Ezheriyye li'l-türâs, 1413/1993), 1/41-42.

14 Deliser, “Kur'an'ın Anlaşılmasında Bir Yöntem Olarak Üslûbu'l-Kur'an”, 155-156.

15 Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Tanrı ve İnsan*, trc. Kürşad Atalar, 3. Baskı, (İstanbul: Pınar Yayınları, Mart 2014), 232-233; Turan Koç, *Din Dili*, 5. Baskı, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 247-255.

16 Necmettin Gökkır, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*, (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Haziran 2014), 12-13.

anlamda vahiy, bizzat Allah'ın, insanın konuştuğu bir dille hitap ettiği bir iletişim halidir. Dikkat edilirse, ontolojik benzerliğe sahip olmayan iki alanı ortak bir din dil sistemi içerisinde bir araya getiren Kur'an dili, "ilâhî-gaybî alanla beşerî-müşahede alanını müşterek paydada buluşturan yegâne sistemdir."¹⁷

Aslında *melikiyyet* (Allah merkezli/teosentrik) *dilini* gösteren bu üslup, Allah katındaki emir ve nehiyeler üzerinden gaybî alana dair her bir vurguda aktif güç Allah olmasına rağmen, hedef ve gaye olarak bu ifadelerin merkezinde bulunan insana, bu emrin/buyruğun kendisine indirildiğini işaret etmektedir.¹⁸ Bu Kur'ânî üslubun hedefi, *muhatapları bilgilendirmenin ötesinde bilinçlendirmektir*. Bu üslupta Kur'an metni, bilgi verici bir haber olmanın ötesinde, muhatapın zihninde kabul veya ret şeklinde bir yaptırım oluşturan inşâ ifade biçimlerine dönüşmektedir.¹⁹ Bu ilahi haberlerin dile getirmiş olduğu düşünce ve eylem sistemi, bir bütün olarak yeniden şekillendirme, dönüştürme ve yapılandırma gücüne sahip inşâ bir işlev ve karakter arz etmektedir.²⁰

Haber ve inşa cümleleri arasındaki bu geçişkenliklerin göz ardı edilmesi ile ekseriyetle hitap-muhatap ilişkisinde ortaya çıkan sosyo-kültürel bağlam bilgisinin kaybolması süreç içerisinde, vahyin konumunun hakkının verilmemesine sebep olmaktadır.²¹ Diğer bir ifadeyle din ile Kur'an diline ait düşünce, bağlamından kopararak ayrılmaktadır. Öyleyse anlama sorunu 'bağlam'ın tespiti konusunda yaşanan 'din dili ile dille ulaşılmaya çalışılan dil dışı arasındaki değerlendirmelerde yaşanan güçlük'ten kaynaklanmaktadır.²² Bunun çözümünün bu, ayet ve/veya sûrelerin kendine özgü söylem dilinin bilinmesi amacına yönelik '*Kur'an; ne üzerinden, neyi, nasıl anlatıyor?*' sorularının cevabı ile mümkün olacağını böylece, hem asıl soru(n)un belirlenmesine, hem de ana konunun tespit edilmesine imkan vereceğini düşünmekteyiz. Diğer bir ifadeyle din dili ile dil arasındaki bağlamın kendisini bilerek muhatapların gerek geçmişe gerekse bugüne dair eylemlerini, değiştirilmek istenen hedefe doğru yönlendiren Kur'ânî üslup yöntemini önermekteyiz.

17 Fidan, "Kur'ân'da Geleceğe Dair Gaybî Haberler", 839.

18 Serhan Osmançelebioğlu, *Kur'an'da Sekîne Kavramı Üzerine Bir İnceleme*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018), 96.

19 Süleyman Gezer, "İnşâ-Haber Bağlamında Kur'an Dilinin Yapısı", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Ocak 2007), 142.

20 Tahsin Görgün, "İnşa-haber (Performative-Constativ) ve Kur'an'ın Anlaşılması –Sözeylem Teorisinin Tarihi Üzerine–", *Kur'an ve Dil: Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu 25/542* (17-18 Mayıs 2001), 452-455.

21 Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap- İslâm Kültürünün Akıl Yapısı –Arap-İslâm Kültüründeki Bilgi Sistemlerinin Eleştirel Bir Analizi–*, trc. Burhan Köroğlu, Hasan Hacak, Ekrem Demirli, 3. Baskı, (İstanbul, Kitabevi Yayınları, Ekim 2001), 131-139.

22 Turan Koç, *Dilin Ötesi*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 44-46.

İnfitâr Sûresinin Nüzul Ortamı

İnfitâr sûresinin tamamının Mekkî olduğu konusunda ittifak edilmiştir.²³ Ancak bu ittifak nüzul tertibinde geçerli olmamış ve sûrenin, bi'setin ilk yılı ile son Mekkî dönem arasında nâzil olduğuna dair pek çok ihtimal serdedilmiştir.²⁴ Şöyle ki; Mehdi Bâzergan, sûrenin ilk beş ayetinin 11. sırada indiğini ve buna bağlı olarak kıyamete ilk kez bu nüzul grubunda değinildiğini kabul etmiş ve sûrenin devamını 59. sıraya yerleştirmiştir.²⁵ Batılı müsteşriklerin Kur'an kronolojilerine göre sûrenin sıralaması 11 ila 31 arasındadır.²⁶ Bunlara göre sûre, bi'setin ilk yılları ile boykot döneminin başlangıcı arasında nâzil olmuştur.

İslam geleneğindeki nüzul tertibine göre sûre, Mekke döneminin sonlarında 72 ila 84 arasında yer almıştır.²⁷ Altıncı merhalede yer alan Câbirî (ö. 2010) tasnifine göre sûre, muhasara sonrası civar kabilelerle ilişkilerin ve Medine'ye hicret hazırlıklarının öne çıktığı bi'setin 11 ila 13 arasında yer alan sürece tekabül etmiştir.²⁸ Keza Derveze de (ö. 1984) Mekkî dönemin son sûrelerinden olduğunu kabul etmiştir.²⁹ Ancak Mevdûdî (ö. 1979), Tekvîr sûresi ile aynı zamanlarda nâzil olduğunu söyleyerek bi'setin ilk yılları ile Habeşistan'a hicretten önceki bir döneme yerleştirmiştir.³⁰

Son tahlilde sûrenin muhtevası, içeriği, kelime ve cümle terkipleri ile üslup özelliklerini dikkate aldığımızda sûre, bi'setin ilk yılları ile boykot döneminin başlangıcı arasında bir dönemde nâzil olmuş gibi durmaktadır. Aslında kirâmen kâtibin deyimi veya ebrar kavramı gibi spesifik ifadeler, Mekke döneminin son vahiy grubundan kabul edilmektedir.³¹ Bununla beraber Kur'an'ın beyan üslubuna göre, bir şeyin önemine binaen önce sıfatı,³² etkisi, eylemleri söylenmekte daha sonra bunların ismi zikredilmektedir.³³ Bu sayede muhatabın dikkati tabiat,

-
- 23 Celâlu'd-dîn Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Merkezi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye (Medine-i Münevvere: Mektebetu'l-Meliki Fahdi'l-Vataniyye, 1426), 1/56; Ebû'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, thk. Zuheyr eş-Şavuş, 4. Baskı (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1987/1407), 9/46.
- 24 Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, trc. Cahit Koytak – Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1423/2002), 1242.
- 25 Mehdi Bâzergan, *Kur'an'ın Nüzul Süreci*, trc. Yasin Demirkıran – Melâ Muhammed Feyzullah, (Ankara: Feer Yayınları, 1998), 129-130; 157; Bâzergan, *Adım Adım Vahiy*, 145-147.
- 26 Esra Gözeler, *Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*, (İstanbul: KURAMER Yayınları, Mart 2016), 148; 181; 143.
- 27 Muhammed İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Mehmet Yolcu, 6. Baskı, (İstanbul: Yarin Yayınları, Şubat 2015), 2: 20; Muhammed Âbid el-Câbirî, *Fehmü'l Kur'ân Nüzul Sırasına Göre Tefsir*, trc. Muhammed Coşkun, (İstanbul: İlimyurdu Yayınları, 2014), 2/379.
- 28 Câbirî, *Fehmü'l Kur'ân*, 2/228-230.
- 29 Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 2/20.
- 30 Ebu'l-Â'lâ Mevdûdî, *Tefhimü'l Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, trc. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, Şubat 2005), 7/57.
- 31 Ali Akpınar, "Mekkî Ayetlerde Müminlere Yönelik Hitablar", *Kur'ân Nüzulünün Mekke Dönemi*, (Türkiye-Çorum, 29 Haziran-01 Temmuz 2012), ed. Mesut Okumuş vd. (Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 301.
- 32 Cümle terkiibinde asıl olan herhangi bir konu, olay veya kişiyi başkasına anlatırken önce isim, ardından sıfatın zikredilmesidir. Oysa bu ayet grubunda tam tersi yapılmıştır.
- 33 Bâzergan, *Adım Adım Vahiy*, 133-135.

insan, kıyamet, ahiret ve hesap gününe çekilmektedir. Böylece kıyamet vesilesiyle vahiy konumlandırılmakta ve insanın, nihai kaderinin kendi elinde olduğunu anlatan ahiret/hesap gününe dair hitaplar üzerinden muhataplar bilinçlendirilmektedir. Ancak elde ettiğimiz bu bilgiler her ne kadar erken Mekki sûreler arasında yer aldığına dair yaklaşık bir fikir verse de sûrenin nüzul zamanını tam olarak tespit etmeyi bir hayli güçleştirmektedir. Bu doğrultuda sûrenin ana fikrini tespit edebilmek gayesiyle, öncelikle nüzul sebepleri ve daha sonra ortama dair bazı hususların aktarılması gerekmektedir.

Nüzul sebebi olarak sadece (يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ) “Ey insan! O keremi bol Rabbine karşı seni aldatan ne?” ayetinde³⁴ zikredilen insanın kimliği hakkında bazı rivayetler aktarılmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir: İbn Abbas’a (ö. 68/687-688) göre Ebu’l-Eşed Kelde b. Useyd’dir.³⁵ İkrime (ö. 105/723) kanalıyla zikredilen diğer bir rivayete göre söz konusu insan, Ubey b. Halef iken; Atâ b. Ebî Rebâh’dan (ö. 114/732) gelen görüş, bu kişinin Velid b. Muğîre olduğu yönündedir.³⁶ Diğer bir görüş de, burada kastedilen ‘şeytan’dır³⁷ ki bununla ontolojik bir varlıktan ziyade azgınlaşmış isyankar bir kişinin vasfı olarak³⁸ şeytanca planlar yapması ve böylece kavminin fikirlerini etkileyip aleyhte değiştirmesi kastedilmiş olabilir.

Üslubun ‘tekil kalıpla umuma hitap’ özelliğine göre (خطاب العام المراد به العموم),³⁹ ayette zikredilen belli bir kişi değil, Allah’ın elçisi Hz. Muhammed’i, vahyi ve hesap gününü inkar eden tüm insanlar anlaşılmalıdır.⁴⁰ Çünkü burada sebebin hususiliğine değil de, hükmün umumiliğine göre hiçbir ayırım yapmadan Rabbine karşı bir aldanma içinde olan her insan olarak anlaşılması daha isabetlidir. Nitekim ‘insan (الإنسان)’ anlam olarak ‘Allah’ın emanetini taşıyan ve daima hayır veya şerle imtihan edilen sorumluluk sahibi varlık’ demektir.⁴¹ Dolayısıyla Kur’ânî üslubun kendine has biçimi doğrultusunda ayette geçen insanın, ‘akleden, düşünen (mütefekkir), hayır ve şer tüm amelleri kendi iradesi ile yapan sorumluluk sahibi kişi’ anlamlarının tamamı düşünülmeli, hitabın vahyi imkansız gören ve bu vahyin ve tabiat düzeninin gerçek kaynağına ilişkin yanlış Allah tasavvuru taşıyan zihniyet ile O’na isyanla azgınlaşan bütün insanları kapsadığı da göz ardı edilmemelidir.

34 el-İnfîrâr 82/6.

35 İbn Abbas, *Tenvîru'l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs*, 638; Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Suleymân el-Belhi, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*, thk. Dr. Abdullah Mahmûd Şehhâte, 2. Baskı (Beyrut: Muessesetu Tarihi'l-Arabî, 1423/2002), 4/613.

36 İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fi ilmi'l-tefsîr*, 9/47.

37 Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Abdullah b. Abdü'l-Muhsin et-Türki, (Kahire: Dâru'l-Hicr, 2001), 24/178; Ebû Muhammed Muhyî's-Sunne el-Huseyn b. Mes'ûd el-Begâvî, *Tefsîru Begâvî meâlinu'l-tenzil*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd., 2. Baskı, (Riyad: Dâru Taybe, 1414/1993), 4/567-568.

38 Daha detaylı bilgi için bk. Yaşar Düzenli, *Kur'ân Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2000), 258-265.

39 Ebû Abdillâh Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, “fi Vucûhi'l-muhâtabât ve'l-hitâb”, *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, 3. Baskı, (Kahire: Dâru't-Türâs, 1404/1984), 2/217; Suyûtî, “fi Vucûhi'l-muhâtabâtihi”, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, 1/297.

40 Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, *Meâricu'l-tefkir ve dekkâi'l-tedebbur*, (Dimeşk-Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1420/2000), 15: 78-79; Begâvî, *Tefsîru Begâvî meâlinu'l-tenzil*, 4/567-568.

41 Âişe Abdurrahman Bintü's-Şâti', *el-İ'câzu'l-beyânî li'l-Kur'ân ve mesâilü İbni'l-Ezrak*, (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1391/1971), 216-218.

Hâlihazırda vahyin bu aşamasında inen ayetler; tevhit, rububiyet ve uluhiyet odaklı hitaplar üzerinden kainat/tabiat düzeni, kıyamet sahneleri, yeniden diriliş ve hesap gününü merkeze alan esaslara geçiş yapmıştır.⁴² Aslında Mekke'nin 'mele' taifesi yani Kureyş eşrafının ileri gelenleri Mekke'nin fethine kadar devam eden süreçte davetin seyrinde etkin/etkili olmuştur. Müminlerin sayısının artması üzerine Mekkeli liderler, kendi konumlarını korumak için şiddet, zorbalık ve taşkınlıklarını günbegün arttırmıştır.⁴³ Bu durum Müslümanlar için zaman zaman öylesine ağır bir hal almıştır ki, kimi dininden dönmüş, bazıları işkence altında can vermiş, kimi de şehirden kaçarak canını kurtarmıştır.⁴⁴

Tespit edebildiğimiz kadarıyla erken Mekkî dönemin vahiy grubunda yer alan bu süre ile ilgili ortama dair bilinenler; vahyin hilâfına söylemlerin şiddetlendiği, Hz. Peygamber'in risaletinin yalanlandığı ve şahsına fiili ve sözlü saldırıların yapıldığı, Müslümanlara işkence ve baskıların arttığı⁴⁵ hatta muhatapların, kıyamet alameti olarak inandığı ve Allah'ın tekvinî/kevnî ayetlerinden bir ayet olan 'ay tutulması'nın gerçekleştiğidir.⁴⁶

Açıktır ki sürede kıyamet, ahiret, hesap günü ile ilgili kullanılan üslup, Kur'an'ın ilk muhatapları konumundaki Arapların çevresel duyuları, deneyimleri, gözlemleri ve anlayışlarıyla ilişkilendirilmiş, böylece ana konu pekiştirilmiş, temel ilke desteklenmiştir.⁴⁷ Diğer bir ifadeyle kainatta müşahede edilen kozmik gerçeklikler üzerinden vakiya mutabık (mutabakâtun li'l-vâkı') olarak anlatılagelmiştir. Nitekim çöl ortamında yaşayan Arap toplumunda; güneş, ay, yıldızlar, gök cisimleri vb. hem yön ve yol bulma aracı, hem de bir çeşit kutsama ve korku işareti sayılmış⁴⁸ ve bunun da ötesinde irili-ufaklı kainatta gözlemlenen her bir değişim, kıyamet alameti olarak kabul edilmiştir. Tıpkı çölün ortasında birdenbire ayın ve yıldızların kaybolup karanlık olması,⁴⁹ aynı anda hem gece hem gündüz olması,⁵⁰ yıldız kaymalarının çoğalması gibi hadiseler,⁵¹ onların nezdinde bu kıyamet alametlerinden sayılmıştır.⁵² Dolayısıyla ilahi kelim, bu Arap göçbelerinin öteden beri inceledikleri bu varlıklar üzerinden mesajlarını vermiştir.⁵³

42 Câbirî, *Fehmü'l Kur'an*, 1/15.

43 Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 2/96.

44 Câbirî, *Fehmü'l Kur'an*, 2/495.

45 İbnu'l-Cevzi, *Zâdu'l-mesir fi ilmi't-tefsir*, 9:47; Bâzergan, *Adım Adım Vahiy*, 146-149.

46 Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi*, (İstanbul: KURAMER Yayınları, Ekim 2018), 336-352; 746-747.

47 M. İzzet Derveze, *Kur'an'ı Anlamada Usûl (el-Kur'anû'l-Mecid)*, trc. Vahdettin İnce, 5. Baskı, (İstanbul: Ekin Yayınları, Ocak 2017), 186.

48 Yaşar Düzenli, "Haberlerde Tedricilik ve Cinlerin Kulak Hırsızlığı Meselesi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2010), 139-140; Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 1/489.

49 Ay Tutulması ve buna paralel olarak el-İnfıtâr 82/1-2.

50 Güneş Tutulması ve buna paralel olarak et-Tekvîr 81/1- (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ) "Güneşin ışığı gittiği zaman".

51 Yıldız Kayması ve bununla ilişkilendirilen et-Tânk 86/1-3- (وَالسَّمَاءَ وَالطَّارِقَ وَمَا أُنزِلَتْ إِلَّا السَّمَاءُ وَالطَّارِقُ وَالنَّجْمُ الثَّاقِبُ) "1. Andolsun gökyüzüne ve (onda) gece çakıp görüne! 2. O, gece çakıp görünen nedir bilir misin? 3. Karanlığı delen yıldızdır."

52 Mehmet Mahfuz Söylemez, "İlk Dönem İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Cahiliye Araplarında Ahiret İnancı", *Cahiliye Araplarının Ahiret İnancı*, ed. Mehmet Mahfuz Söylemez vd., (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, Eylül 2016), 29-30.

53 Düzenli, "Haberlerde Tedricilik ve Cinlerin Kulak Hırsızlığı Meselesi", 140.

Üslup Bağlamında İnfîât Sûresi Kıyametteki Diriliş ve Vahyin İmkânı

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ (١) وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ (٢) وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ (٣) وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ (٤) عَلِمْتَ نَفْسُ مَا
قَدَّمْتَ وَأَخَّرْتَ (٥)

1-5. Ey ahiret ve hesap günüyle ilgili uyarıları umursamayan müşrikler! Kıyamet, sizin için öylesine dehşetli olacak ki gökyüzü yarılacak, yıldızlar parçalanıp dağılacak, denizler kaynatılacak ve herkes diriltilip dünyada yaşadıklarının hesabını verecek; yaptıklarının da yapması gerekirken yapmadıklarının da karşılığını görecektir.⁵⁴

Sûre, ‘gökyüzünün yarılaacağı, yıldızların döküleceği’ gibi kozmik sistemin sona erişini tasvir eden ayetlerle başlamaktadır. Kur’an’da, kıyametin kopması ile kainat düzeninin sona ermesi arasında irtibat kurulmakta ve kıyamet tasvirleri bu doğrultuda yorumlanmaktadır. Bu sebeple kıyamet kavramının incelenmesi ve muhataplarının nezdinde nasıl anlaşıldığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kıyamet kelimesi, ‘kalkma, yükselme, doğrulup ayağa kalkma,⁵⁵ bir konuda azimli olma, bir işte sebat gösterme,⁵⁶ kararlılık, dikkat, bir şey üzerinde odaklanma, nizam ve intizam⁵⁷ gibi anlamlara gelen ‘k-v-m’ (قوم), kâme (قام), kıyâm (قيام) kökünden türemiş bir mastardır. Sözlükte ‘bir olayın başlangıcı ve/veya aniden gerçekleşmesi, insanın bir çırpıda ayağa kalkması’ anlamlarından hareketle ‘dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemi ayakta tutan dengelerin aniden alt üst olması’, ‘bazı kozmik, sosyal ve ahlaki değişiklikler olması’, ‘insanların, Allah’ın huzurunda ayağa kalkacağı diriliş günü ve/veya güneş sisteminde her şeyin yok oluşunun ardından ölümlerin diriltilip ayağa kalkması ile başlayacak ve ebediyete kadar devam edecek alem’ olarak terimleşmiştir.⁵⁸

Aslında bu kökten gelen kelimelerin Kur’an’da kullanımları incelenirse kavram daha iyi anlaşılabilir. Şöyle ki: ‘Allah’ın vasfı olarak zikredilen ‘*Kayyûm*’ (الْقَيُّومُ)⁵⁹ ifadesiyle adeta O’nun olayların içerisinde aktif güç olması ve bütün varlıkların tâbi olduğu var oluş kanunlarına göre belli bir ölçüye, düzene ve kanuna (kader) dayanmasına vurgu yapılmıştır.⁶⁰ Yine ‘din’ için sıfat olarak kullanılan ‘*kayyîm*’ (ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ)⁶¹ kelimenin kök anlamına uygun bir şekilde ‘ilahi vahyin bütününe uygun değer üreten ve ona tâbi olan tüm varlığı ayakta tutup koruyan’ din şeklinde yorumlanmıştır.⁶²

54 Hasan Elik, *Tevhit Mesajı Özlü Kur’an Tefsiri*, (İstanbul: Fikir Yayınları, Temmuz 2013), 1385.

55 İsfehânî, “Kvm”, *Müfredât*, 416.

56 Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris, “Kvm”, *Mu'cemu mekâyisi'l-lugâ*, thk. Abdusselam Muhammed Hârûn, 6 cilt (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979), 5/43; İbn Manzûr, “Kvm”, *Lisânu'l-'Arab*, 12/497.

57 Düzenli, *Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, 47.

58 İsfehânî, “Kvm”, *Müfredât*, 416-417; İbn Manzûr, “Kvm”, *Lisânu'l-'Arab*, 12/506; Bekir Topaloğlu, “Kıyamet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/517-518.

59 Bk. el-Bakara 2/255; Âli İmrân 3/2.

60 Bk. el-Kamer 54/49: (إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلْقْنَاهُ بِقَدَرٍ) “Biz, her şeyi belli bir ölçüye göre yarattık.”

61 Bk. et-Tevbe 9/36; Yûsuf 12/40; er-Rûm 30/30.

62 Daha detaylı bilgi için bk. Ali Galip Gezgin, *Tefsirde Semantik Metod ve Kur'an'da Kavım Kelimesinin Semantik Analizi*, 2. Baskı (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 641-710.

Açıktır ki, kıyamet sahnelerini tasvir eden ayetler ekseriyetle erken dönem Mekkî sûrelerde yer almıştır. Dolayısıyla Kur'an'ın anlam kazandırıcı üslubu, sûre bütünlüğü, kelimenin bütün anlamları ve bunun da ötesinde geleceğe dair ihbârî cümlelerin, muhatapları hitaba dahil eden ve mesajı zihinlerine tahkiye ederek yaklaştıran inşâî formu⁶³ dikkate alındığında iki tür kıyametten bahsedebiliriz. İlki insanın bilgisine kapalı (sadece Allah'ın bilgisi dahilinde) olan ve kozmik (güneş sistemi/kainat düzeni) sistemin çökmesiyle oluşan kıyamettir. Diğer ise ferdî-içtimâî düzlemde insanın duygularını–iradesini dinamik yapısıyla harekete geçiren ve kişileri kevnî yasalara uygun doğru davranışa ve eyleme yönelten kıyamettir.⁶⁴

Bu durumda İnfîtâr sûresinde 'kıyamet-ölüm ve/veya kıyamet-diriliş' üzerinden dile getirilen kozmik kıyametler (82/1-5), muhatapların, üzerine düşeni yapıp yapmadıklarına dair bir sorgulamanın habercisi gibidir. Adeta ahlaki kuralların belirlenmediği eski yozlaşmış düzenin yerine şahsi sorumluluk ve toplumsal dayanışmaya dayalı yeni bir dönemin başlayacağı bildirilmiştir.⁶⁵ Yani hidayet veya delalete dair geleceğini belirleme yetisi sadece kişinin kendi sorumluluğuna verilmiştir. Böylece insanın yeryüzündeki çabasını, ahlak kuralları üzerine bina edilmiş bir toplum düzeni kurmaya yöneltmiştir.⁶⁶ Tabiri caizse kıyamet hadiseleri ile *insanın, kendi hakikatiyle yüz yüze geldiği 'an'* arasında ortak bir bağ kurulmuştur. Bu sayede kişinin, kalben ve zihnen tevhit/Allah'a dair bilinçlenmesi amaçlanmıştır. Bu anlayışa bağlı olarak iradesini harekete geçiren kimlik değişimi ve ahlaken belli bir seviyeye yükseltme imkanından öte kanaatimizce bu durumu daima *dinamik ve canlı tutabilmeyi başarması* sağlanmak istenmiştir.

Kur'anî üslup açısından sûre, geçmiş veya gelecekte vukuu bulacak gaybî alana dair ihbârî formda gelen ve "hani o –hadisenin gerçekleştiği/gerçekleşeceği– an ki..." anlamındaki "izâ" (إِذَا) zaman zarfıyla⁶⁷ başlayan beş sûreden biridir.⁶⁸ Aslında Kur'anî üslup burada kıyametin gerçekleşme zamanı veya nasıllığına dair bir bilgilendirme yapmıyor. Aksine insanların tabiatta gözlemledikleri varlıklar ile asıl vurgulanan olgular arasında bir tenasüp ve insicam kuruyor.⁶⁹ Bu sözün güvenilirliğinin teminatını, Arap toplumunun alışageldiği herhangi bir varlık ve/veya durumu şahit kıldığı (işhâd) yeminler üzerinden yapıyor.⁷⁰ Böylece edilen her yemin, arkasından gelen konuyu vurgulamanın ötesinde muhatabın zihninde, insan-Allah ilişkisine dair bir tasavvur oluşturuyor. Dolayısıyla Allah ile ahitleşen/söz veren kişi hem eylemi kendisine ait kılıyor hem de bu eylemin başlangıcındaki asıl konumuna dönerek bu konumun hakkını veriyor. Diğer bir ifadeyle ister kevnî ayetlerden olan tabiat unsurları olsun, isterse birey ve

63 Fidan, "Kur'an'da Geleceğe Dair Gaybî Haberler", 842-844.

64 Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, trc. Alparslan Açıkgenç, 14. Baskı (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, Şubat 2016), 169-186.

65 W. Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, trc. M. Rami Ayas - Azmi Yüksel, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986), 74-86; Bâzergan, *Adım Adım Vahiy*, 149.

66 Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, 169-172.

67 Muhyiddin ed-Derviş, *İ'râbu'l- Kur'an*, 9. Baskı, (Suriye: Matba'atü'l-İrşâd, 1424/2003), 8/242-243.

68 Diğer sûreler şunlardır: ez-Zilzâl 99/1-8; el-İnşikâk 84/1-25; et-Tekvîr 81/1-29; el-Vâkıa 56/96.

69 Bâzergan, *Adım Adım Vahiy*, 144.

70 Abdulhamîd el-Ferâhî, *el-İm'ân fî aksâmi'l-Kur'an*, (Kahire: Dâru'l-Musannifeyn, 1349/1930), 41.

toplum olarak insanın hayatta yapageldikleri olsun her bir varlık kendi hakikatiyle yüzleşerek, tekrar asli konumuna irca ettiriliyor.

Diğer bir üslup özelliği ise kıyamet sahneleri ile ilgili etki gücünü artırmak için edilgen/meçhul fiil (الاستغناء عن الفاعل) kullanılmasıdır. Bütün varlığın edilgen yapı/siga ile anlatılması, muhataba, kıyametin dehşetini tam olarak hissettirmek, olayın ansızın cereyan edişini yaşatmak ve tüm yaratmanın kendiliğinden oluşunu vurgulamaya yöneliktir.⁷¹ Aslında bu yapının, bütün bu anlamları tedai ettirmesi/çağrıştırması mümkündür. Bununla beraber Kur'ânî üsluba göre burada Allah-tabiat ilişkisindeki fonksiyonel, aktif ve mutlak yaratıcı güce işaret (ayet) ederek hem Allah'ın varlığına hem O'nun yarattığı varlıklarla ilişkisi üzerinden vahiy ve vahyin imkanına dikkat çekildiği kanaatindeyiz. Diğer bir ifadeyle Allah'ın varlığı konusunda bir bilinçlenme yaşayan muhataplar, bu şuur halini ne *Allah'a iman* ne de Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği *vahye iman* konusunda göstermektedir. Bu anlamda tabiatta tecrübi/gözlemlenen yer-gök kısaca bütün kainat araçsallaştırılmakta ve muhataplara, Allah'ın yaratıcı kimliği üzerinden vahyin gerçekliği ve bizzat kendi hakikati vurgulanmaktadır. Diğer açıdan muhatapların kozmolojik düzen içerisinde kutsiyet atfettikleri her bir varlık Allah'ın emrinde ve O'na bağımlı olarak dile getirilmekte adeta bütün kainat Allah'ın varlığına işaret ederek tevhide şahitlik etmektedir.

Nüzul vasatındaki “bu kıyamet sahneleri, Mekke'yi Rasulullah ve müminler için adeta bir dünya cehennemine çevirmiş olan inkarcı ve zalim müşriklere yönelik uyarı niteliğindedir.”⁷² Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim gerek zaman edatı, gerek kasemler ve varlığın edilgen yapısı ile nüzul ortamında bulunan muhataplardan, bizzat tabiatta gözlemledikleri yer, gök, deniz ve insanın tabii bilinen özellikleri üzerinden akletmesini, tefekkür etmesini ve buna paralel olarak vahyin imkanını ve ahiret hayatını idrak etmelerini istemektedir.⁷³ Bu bilinç, Allah-insan-tabiat ilişkisine şahit kılınan tüm varlık dahil olmak üzere, vahyin imkanının en büyük delilidir. Böylece muhataplarına şahsi sorumluluk yüklemekte ve eylem değişikliğine sevk etmektedir. Zira bizzat vahyin kendisi, bu vahye iman edenler ile vahyi reddedenleri eyleme yöneltmekte ve buna bağlı olarak gerek kendi aralarında gerekse karşı cenahla olan ilişki biçimlerinde belirleyici olmaktadır.

Tevhidin Gerekçesi ve Vahyin Gerçekliği

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ (٦) الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ (٧) فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ (٨) كَلَّا بَلْ تَكْذِبُونَ بِالَّذِينَ (٩)

6. Ey hayır ve şer tüm amelleri kendi iradesi ile yapan sorumluluk sahibi insan! Seni O kerim Rabbinin emrine isyan ettiren ve karşı gelmeye cür'et ettirip aldatan nedir?!⁷⁴ 7-9. Nasıl olur

71 Âişe Abdurrahman, *el-İ'câzu 'l-beyânî li 'l-Kur'ân ve mesâilu İbni 'l-Ezrak*, 222-225.

72 Elik, *Tevhîd Mesajı Özlü Kur'ân Tefsiri*, 1324.

73 Bâzergan, *Adım Adım Vahiy*, 205.

74 Kur'ânî üslubun kendine has hitâbî özellikleri, kelime anlamları ve cümle terkiplerini dikkate alarak takribi bir meâllendirme yaptık.

da Allah'a ortak koşup O'nun nezdinde bazı varlıkları şefaatçi kabul ederek O'nun size verdiği sınırsız nimetlere nankörlük edersiniz? Hiç düşünmez misiniz? Sizleri bir damla nutfeden var edip mükemmel bir insan haline getiren, en güzel biçimi veren Allah değil midir? Oysa ne yazık ki siz Müşrikler! Gururunuz, inadınız yüzünden sadece Allah'a kulluk etmek yerine O'nun elçisinin size getirdiği vahyi yalanlıyorsunuz. Hesap ve ceza günü ile ilgili uyarıları da ciddiye almıyorsunuz, oysa o gün, bildiğiniz gibi değil!⁷⁵

Nüzul ortamı itibariyle bu ayet grubu içerisinde yer alan söylemler, vahyin Allah'a ait olduğunu kabul etmeyen hatta hakikati inkar etmeye şartlanmış ve O'na isyanla azgınlaşan sorumluluk sahibi bütün insanlara yeni bir düşünme/tefekkür ve idrak etme imkanı vermiştir. Bu bağlamda hitap, mutlaka Allah'ın nihaî hükmünü bilinçli inkar eden zihniyetten ziyade akletme eğilimini geçici veya sürekli kapatan kişi içindir. Bu yüzden “yalanlamaya ne zaman kalkıştıysanız”⁷⁶ anlamını pekiştiren ‘kellâ’ (كَلَّا) edatının zecr yani inkâr ve ret anlamı yerine ‘doğru olanı kabul etmeme’ manasına göre okunması daha isabetlidir. Zira sözü edilen konularda Allah, hiç kimseye yasak getirmemiştir.⁷⁷ Haddizatında Kur’ânî üslup özelliği ve mana bütünlüğü çerçevesinde insana dair söylemler ele alındığında muhataba doğrudan bir bilgi verme amacı sunan *fâide-i haber* olmadığı hemen anlaşılır. Aksine amacı muhataba bilgi vermekten ziyade, zaten muhatabın daha önce bilmekte olduğu bir konu/durum üzerinden başka bir ders vermek olan *lâzım-ı fâide-i haber* anlaşılmalıdır. Dolayısıyla bu cümle yapısı hâlihazırda var olan diğer bir ifadeyle zahiren görünen ifadelerin ötesinde tedai ettirici/çağrıştırıcı başkaca anlamlarda değerlendirilmeli, zihniyet inşasının bir olgusu olarak kabul edilmelidir.⁷⁸ Nitekim insanın en güzel şekilde yaratılması onun bir varlık olarak ontolojik konumunun nasıllığına dair bir bilgi değildir. Tam tersine o dönemdeki muhatapların algı ve tasavvurlarına binaen, insanın kendi yaratılışının imkanı ve bu yaratılışta şahit kılındığı gerçekliklerden ibarettir. Adeta kişinin sema, yıldızlar ve denizler gibi kendi dışındaki makro alemden, mikro planda kendi yaratılışının “mümkünlüğü”ne şahit olması istenmektedir. Bu düzlemde sadece yer, gök ve insanoğlunun birer ayet olmasının imkanından öte bütün bu varlıkların birbirleriyle irtibatı ve ilişkisi vurgulanmaktadır.⁷⁹ Demek ki başta insan olmak üzere, tüm varlık ilahî iradenin eseridir. Bu nedenle bilinçli bir varlık olarak insan, dünyada yapıp ettiği veya etmediği eylemlerin sorumluluğuna haizdir ve Allah, kurduğu bu nizamın tamamında ölçülü, dengeli ve adildir.⁸⁰

Hâlihazırda Allah tasavvuru ile başlayan vahiy süreci boyunca tevhit-şirk mücadelesinin yaşandığı bir vasatta kelâmullah/vahiy, aslında şahsi sorumluluğunun bilincinde aktif bir

75 Elik, *Tevhît Mesajı Özlü Kur’ân Tefsiri*, 1386.

76 Esed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, 1244.

77 Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, *Te’vîlu müşkili’l-Kur’ân*, thk. es-Seyyid Ahmed Sakr, 2. Baskı, (Kahire: Dâru’t-Turâs, 1393/1973) 105; 558; Suyûtî, *el-İtkân fi’ulûmi’l-Kur’ân*, 1/1149.

78 Fadl Hasan Abbâs, *el-Belâğa funûnuha ve efnânuha*, 4. Baskı (Ürdün: Dâru’l-Furkân, 1417/1997), 106-110; Kazvîni, *el-İdâh fi’ulûmi’l-belâğa*, 1:65-69; Ahmed Matlûb, *Mu’cemu’l-mustalahâti’l-belâğiyye ve tatavvuruhá* (Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1986), 479.

79 Bâzergan, *Adım Adım Vahiy*, 210-212.

80 Muhammed el-Behiy, *İnanç ve Amelde Kur’ani Kavramlar*, trc. Ali Turgut, 5. Baskı (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2003), 156-159.

varlık olarak insanı yeniden yapılandırmakta ve mümin bir şahsiyet inşa etmektedir.⁸¹ Keza Allah ile insan arasında canlı bir bağın olduğuna işaret ederek muhatapların dikkatini, Allah'ın affetmesine, bağışlamasına, şefkatine,⁸² aktif ve faal (her daim olayların tek failinin sadece Allah) oluşuna çekmektedir. Kuşkusuz Kur'anî üsluba has melikiyyet dilinden istinbat edilen bu yapıda adeta tevhit merkezli bir Allah inancı ve buna bağlı olarak vahyin gerçekliği ile hesap günü ve ahiret arasında eş zamanlı bir ilişki biçimi ortaya konulmaktadır.

Hesap Günündeki Diriliş ve Ahiret Gerçeği

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ (۱۰) كِرَامًا كَاتِبِينَ (۱۱) يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ (۱۲) إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ (۱۳) وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ (۱۴) يَصَلُّونَهَا يَوْمَ الدِّينِ (۱۵) وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ (۱۶) وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمَ الدِّينِ (۱۷) ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمَ الدِّينِ (۱۸) يَوْمَ لَا تَعْلَمُكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ (۱۹)

10-16. Ama unutmayın ki bütün bu davranışlarınız, görevli meleklerimiz tarafından tek tek kaydedilmektedir. Melekler yaptığımız her şeyi izlemekte hiçbir şeyi gözden kaçırmamaktadır. Hesap günü geldiğinde hayır ve şer adına yaptıklarınız karşınıza çıkarılıp karşılığı verilecektir. Elçimize iman edip ilâhî emirlere uygun yaşayanlar (ahirette) cennet nimetlerine nail olacak, O'nu yalanlayan sizin gibi müşrikler ise cehennem azabına maruz kalacak ve oradan asla kurtulamayacaklardır. 17-19. O hesap günü, sizin aklınızın alamayacağı kadar dehşetli olacak, kimsenin kimseye zerre kadar bile faydası dokunmayacak bir gündür. O gün, mutlak hüküm ve hükümranlık sadece Allah'a ait olacaktır.⁸³

Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu ortamı yansıtan bu ayet grubunda "bir yaratıcıyı kabullenen, ama öldükten sonra dirilmeyi inkar eden müşrik Araplara karşı"⁸⁴ sözlü/şifahi kültür ilişkini birtakım anlatım özellikleri⁸⁵ kullanılarak gaybî alana ait gerçeklikler anlatılmaktadır. Bu temayül 82/17-18. ayetlerde, tekitten daha belîğ ve önemli bir üslup özelliği olan tekrarlarla pekiştirilmekte, böylece sözün anlamı tekit edilerek önemi vurgulanmakta ve haber verilen konu teyit ile kuvvetlendirilmektedir.⁸⁶ Böylelikle muhatapın dikkatini çekme, teşvik, sakındırma maksadıyla müminlerin mükafatlandırılması ile müşriklerin cezalandırılması üzerinden ahiret-hesap gününün büyüklüğü ve dehşeti vurgulanmıştır.⁸⁷ Böyle olmakla beraber ihbârî cümlelerin

81 Derya Güney, *Mümin Şahsiyetin İnşası Bağlamında Kur'an'da Dua*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018), 64-85.

82 İbn Kuteybe, *Te'vilü müşkili'l-Kur'an*, 494.

83 Elik, *Tevhit Mesajı Özlü Kur'an Tefsiri*, 1387.

84 Câbirî, *Fehmü'l Kur'an*, 2/381.

85 Daha geniş izahat için bk. Vildan Altay, *Hitabî Dilin Kitâbî Metne Yansıması: Abese Süresi Örneği*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017).

86 İbn Kuteybe, *Te'vilü müşkili'l-Kur'an*, 235-242; Süleyman Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an*, 2. Baskı (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, Aralık 2015), 208-223.

87 've mâ edrâke' (وَمَا أَدْرَاكَ) kalıbı *olayın büyüklüğünü ve akıl erdiremeyecekleri kadar dehşetli oluşuna dikkat çekmektedir*. Bk. Ebû'l-Kâsım Cârû'llah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gâvâmidi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd –Alî Muhammed Mu'avvid, (Riyad: Mektebetu'l-Ubeykân, 1418/1998), 6/194; 332.

inşâî anlamını da kapsayan *muktezayı halin hilafına* söylemlerin mecazî manası dikkate alındığında,⁸⁸ tevhit bağlamında vahyin ilahiliğine/hakikatine ve Allah'ın mutlak hakimiyetine hatta her insanın şahsî sorumluluğunun bilincinde bütün eylemlerini gözetleyen–kaydeden kendi vicdanına⁸⁹ hitap edilmiş olması da imkan dahilindedir. Zira “konunun daha önce söylendiğine ve şimdi yeniden vurgulandığına işaret eden sümme (سُمَّةٌ)”⁹⁰ edatının çağrıştıracı anlamına bağlı olarak başta Allah ile ilgili tasavvurları olmak üzere insan aklının ve beşerî tecrübenin ötesinde bulunan hesap bilinci,⁹¹ doğrudan kendisine hitap edilen kişinin, duygularını harekete geçirmeli, ‘şimdi–burada’ hareket etmeye teşvik etmeli ve daimi/kalıcı bir şuur ile sorumluluklarını eyleme yöneltmelidir.

Üslup açısından dikkat çeken diğer bir özellik ise Kur'an'ın bireysel ve toplumsal değerler sisteminin inşa edildiği Mekke'de, ahlaki hasletlerin belki de anlaşılması en zor kavramlarından biri olan “*ebrrar*” (الْبِرَّارِ) lafzının zikredilmesidir. Sözlükte ‘itaatkar, sözüne sadık, hayırsever, vefalı’ anlamına gelen berr (بِرٌّ), berr (بِرٌّ) kökünden türemiş bir mastardır.⁹² Asıl anlamı ‘muhabbet, sevgi, adalet ve doğruluktan kaynaklanan davranışlar’ iken; dini anlamda ‘Allah’a gönülden bağlı olarak ve ahlaki davranış kurallarına uyarak toplumsal bütün sorumlulukları samimiyetle ve dürüstlikle yerine getiren kişiler’ anlaşılmıştır.⁹³ Ancak öyle görünüyor ki burada İbn Abbas'ın ifade ettiği gibi ‘imanlarında dosdoğru olan Ebu Bekir ile ashabı’⁹⁴ (onlar gibi samimi inananlar) olarak yorumlanması daha evlâdır. Öte yandan bu kavram, Medine vasatında sahip olunan Kur'anî dünya görüşünün temel ilkelerinin, Mekke'de oluşturulduğu izlenimini vermektedir.

Son tahlilde Kur'an'ın ilk muhataplarının anlayış ve duyularıyla örtüşen yakınlaştırma amacı gözetilen bir üslup kullanılmaktadır. Böylece kainatın azametini vurgulamaya dönük evrensel sahneler peş peşe gösterilerek, hesap gününe ilişkin sahnelerin akışı içinde (mahkeme oturumları, karşılıklı şikayetler, şahit göstermeler, suçlamalar gibi) ahiret gerçekliğine gönderme yapılmaktadır. Onların bizzat gözlemledikleri veya kendilerine tasvir edilen dünyevî güzellikler veya azap şekilleri çağrıştırmaktadır.⁹⁵ Hayatın içinden yapılan bu tasvirlerin amacı, muhatabın dikkatini çekmek ve vicdanları harekete geçirmektir. Bunun da ötesinde camid/donuk hale gelen zihinleri sarsmak, kişileri silkelemek ve *kendi hakikatiyle yüzleştiği o 'an'ın hesabını vereceğinin bilincinde daima dinamik ve canlı* kalabilmesini sağlama amacına matuftur. Bu sayede ahiret, aktif hale gelmekte ve fonksiyonellik/işlevsellik kazanmaktadır. Nitekim insanı, ansızın hakikatle yüz yüze getiren ve akli melekeleri harekete geçiren tabiat düzeni, Kur'an'ın kendine özgü ifade tarzına göre ahiret hayatının nesnel karşılığını vermektedir. Kur'an'ın

88 Kazvîni, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâga*, 73- 64; 82-86; 89-91.

89 Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, 1244.

90 Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, 232.

91 Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, 1244.

92 İbn Fârîs, “Brr”, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*, 1/177-178.

93 Toshîhiko Izutsu, *Kur'an'da Dîni ve Ahlâki Kavramlar*, trc. Selahattin Ayaz, 4. Baskı (İstanbul: Pınar Yayınları, Ekim 2011), 90-91; 192; 314-317.

94 İbn Abbas, *Tenvîru'l-mikbâs min tefsiri İbn Abbâs*, 638.

95 Derveze, *Kur'an'ı Anlamada Usûl*, 186-189.

temel ilkeleri ve ana hedeflerini pekiştirmeye yönelik ahirete imana dair bu vurgular, kainatı Hakk'ın sağlam temelleri üzerine kuran ve her 'an'ın Mâlik'i ve adaletin nihai ölçüsü olan bir Allah tasavvurunu da destekleyen ilahi bir teşvik dilidir.

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm'in ilk çağrısı, *tevhit*dir. Şüphesiz ki tek Allah inancının sağlam temeller üzerine kurulması için atılacak ilk adım, muhatapların, tabiat düzenine dair telakkileri ve kelâmullahın gücüne dair idrakleri üzerinden⁹⁶ aklî ve naklî deliller sunmak ve buna bağlı olarak Kur'ânî vahyin kendine has dili ve üslubu çerçevesinde bütüncül bir okuma tarzı/metodu ortaya koymaktır. Kur'ânî üslubun haber–inşa formları ile kevnî–kelâmî, hitap–muhatap, söz–eylem biçimleri birbirleriyle içiçe geçmiş ve birbirini tamamlayan dinamikler haline gelmiştir. Bilhassa erken dönem Mekkî sûrelerde bu üslup özellikleri öncelikle muhataplarını akletmeye, şahsi ve ahlaki sorumluluk almaya, şimdi–burada tecelli eden eylem değişikliğine ve toplumsal bilinç oluşturmaya yönelmektedir. Böylece başta Allah tasavvurları ve vahyin hakikati olmak üzere tevhit ve ahirete dair iman ilkeleri temellendirilmektedir.

Bu çalışmamızda, kıyamet tasvirlerinden söz eden haber formundaki ayetleri, Kur'ânî üslubun bir özelliği olarak geleceğe dair ihbârî ifadelerden öte haber yapısını da kuşatan manen inşa eden tedai ettirici/çağrıştırıcı anlamları çerçevesinde değerlendirmeye çalıştık. Bu bağlamda öncelikle sûrenin ana konusunu tespit etme amacına binaen, muhatapların 'anlam'a dair algı ve tasavvurlarına paralel olarak nüzul vasatındaki iz düşümleri ile ayetlerin metin içi ve metin dışı bağlamına dayalı rivayetleri ve vahyin ikame ettiği manayı ortaya koyan nüzul ortamını aktarmaya çalıştık. Nitekim Kur'an'ın konuları, içeriği, lafız-mana ilişkisi ile gaybî alana dair secili, vezinli, kafiyeli üslup özellikleri, İnfîât sûresinin erken Mekkî sûreler arasında yer aldığını düşündürmüş, dolayısıyla bi'setin ilk yılları ile boykot döneminin başlangıcı arasında bir döneme yerleştirilmesi kanaati oluşturmuştur.

Bilhassa kıyamet sahneleri ile başlayan sûre, cennet-cehennem, hesap günü/ahirete dair tasvirlerin oluşturduğu ayetlerle bitmektedir. Özellikle gaybî alana dair tasvirler, onların alışık oldukları, tanıdıkları, bildikleri manzaralar ile o esnada gerçekleşen olayların paralelinde gündeme getirilmektedir. Hiç kuşkusuz tabiatta gözlemlenen kozmolojik düzen yani kevnî ayetler, Allah'ın bir olduğunun aklî delilleridir. Bu bakımdan kıyamete dair kozmik değişikliklerin tasvir edilmesi aslında Allah'ın mutlak hakimiyetini göstermek içindir. Kur'ânî üslubun, *insanın haber formunu da kapsayan ve üst bir üslup ile inşa eden tedricî/aşamalı süreci dikkate alındığında* kıyamet sahnelerinin insana yansıyan yönü hem kendi hakikatinin bilincine varması, hem de şahsi sorumluluğunu fark etmesidir. Böylece sarsılmış sistemin metodik olarak yeniden inşa edilmesi suretiyle bir yandan geçmişin ve bugünün onarımı yapılırken, diğer yandan daha iyi bir geleceğin kurulması–tesis edilmesi mümkün olacaktır.

96 Kur'an'ın kelami gücü ve üslubuna dair Ebu Cehil, Utbe b. Rebîa, Velîd b. Muğîre gibi Mekkeli müşriklerin ileri gelenlerinin aralarında geçen konuşmalar için bk. Abdu'l-Melik b. Hişâm el-Himyeri, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdus-Selâm Tedmurî, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1410/1990), 1/302-304.

Açıktır ki Kur’ânî ahiret anlayışında cennet ve cehennem kavramları, hesap günü bilinci doğrudan tam da bu dünyadaki insan hayatıyla yakından alakalıdır. Zira “kişi, bu dünyada ne zaman bir eylemde bulunsa, ahlaki vicdanın sesi olarak hesap günü, cennet ve cehennemin varlığı kendini hissettirir.” O halde kişiye dünyada verilen řu hayat, insanın şahsiyetini oluşturan hayat–akıl merkezinin, kalıcı bir şuurla ve daima ahlaki olarak azap ve mkafatın şiddeti ile bağlantılı belirli eylem şekillerini seçmesi ve/veya kaçınmasını istemektedir. Bu anlamda kişinin davranışlarının keyfiyetine bağlı olarak özelde bu sre, genelde ise tüm Kur’an vahyinin temel hedefi, ahlak ve adaletin temini olan sahih bir Allah inancını tesis etmek ve kendi hakikatiyle yüz yüze geldiği o ‘an’ın hesabını vereceğinin bilincinde olan insanı, daima canlı tutan dinamikleri inşa etmektedir.

Nihayetinde sre, Kur’ânî üslup özellikleri ile bağlamın birbirini tamamlayan bilgisi minvalinde muhatapların dikkatini, “vahyin imkanı, tabiatı ve gerçekliği” ile eş zamanlı oluşturulan ahiret/hesap bilincine çekmektedir. Adeta her bir varlık, kendilerinin de birer ayet olduğuna şahitlik etmekte ve hepsi de bu vahiy dahil aynı bütünün parçaları olduğuna dair muhataplarını bilinlendirmektedir. Bu bilinç, başta Allah-insan-tabiat ilişkisinin değişmez yasaları ve ilahi iradesine ilişkin davranış tarzına şahit kılınan tüm varlık olmak üzere, vahyin imkanının en büyük delili ve karinesi haline gelmektedir. Aynı zamanda bu vahyin ayrılmaz bir parçası olan Allah-insan-ahirete dair bir bilinç oluşturmakta hatta insan-insan ve insan-toplum ile ilişkilerine yönelik ahlaki değişim–dönüşüme de imkan vermektedir.

Teşekkür: Bu neri, Doktora ders döneminde kendilerinden “slubu’l-Kur’an” dersi aldığım kıymetli Hocam Prof. Dr. Yaşar Düzenli tarafından verilen Kur’ânî üsluba dair okuma teklifleri üzerinden temellendirilmiştir. Burada muhterem Hocama hassaten şukranlarımı arz ediyorum.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

ıkar atışması: Yazar çıkar atışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

işe Abdurrahman, Bintü’ř-şti’. *el-I’câzu’l-beyn li’l-Kur’an ve mesâilu İbni’l-Ezrak*. Kahire: Dâru’l-Ma’rif, 1391/1971.

Akpınar, Ali. “Mekkî Ayetlerde Müminlere Yönelik Hitablar”. *Kur’an Nzlnn Mekke Dönemi (Türkiye-Çorum, 29 Haziran-01 Temmuz 2012)*. ed. Mesut Okumuş, Ömer Din, Fatma Pehlivan. 278-302. orum: orum Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.

Altay, Vildan. *Hitab Dilin Kitb Metne Yansımaları: Abese Sresi rneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Apaydın, Mehmet. *Siyer Kronolojisi*. İstanbul: KURAMER Yayınları, Ekim 2018.

Bâzergan, Mehdi. *Adım Adım Vahiy*. trc. Yasin Demirkıran. Ankara: Fecr Yayınları, 1999.

Bâzergan, Mehdi. *Kur’an’ın Nzl Süreci*. trc. Yasin Demirkıran - Mel Muhammed Feyzullah. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.

- Beğâvî, Ebû Muhammed Muhyî's-Sunne el-Huseyn b. Mes'ûd. *Tefsiru Beğâvî meâlinu l'tenzîl*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damîriyye, Suleyman Muslim el-Harş. 4 Cilt. 2. Baskı, Riyad: Dâru Taybe, 1414/1993.
- Behiy, Muhammed. *İnanç ve Amelde Kur'anî Kavramlar*. trc. Ali Turgut. 5. Baskı, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2003.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Arap-İslâm Kültürünün Akıl Yapısı –Arap-İslâm Kültüründeki Bilgi Sistemlerinin Eleştirel Bir Analizi–*. trc. Burhan Köroğlu, Hasan Hacak, Ekrem Demirli. 3. Baskı, İstanbul, Kitabevi Yayınları, Ekim 2001.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmü'l Kur'an Nüzul Sirasına Göre Tefsir*. trc. Muhammed Coşkun. 3 Cilt. İstanbul: İlimyurdu Yayınları, 2014.
- Deliser, Bilal, "Kur'an'ın Anlaşılmasında Bir Yöntem Olarak Üslûbu'l-Kur'an". *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12/27 (2017), 147-174.
- Derzeve, Muhammed İzzet. *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*. trc. Mehmet Yolcu. 2 Cilt. 6. Baskı, İstanbul: Yarı Yayınları, Şubat 2015.
- Derzeve, Muhammed İzzet. *Kur'an'ı Anlamada Usûl* (el-Kur'anû'l-Mecid). trc. Vahdettin İnce. 5. Baskı, İstanbul: Ekin Yayınları, Ocak 2017.
- Derviş, Muhyiddin. *İ'râbu'l- Kur'an*. 10 Cilt. 9. Baskı, Suriye: Matba'atü'l-İrşâd, 1424/2003.
- Düzenli, Yaşar. *Üslub ve Semantik Açısından Kur'an ve Şefaât*. İstanbul: Pınar Yayınları, Mart 2006.
- Düzenli, Yaşar. *Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2000.
- Düzenli, Yaşar. "Haberlerde Tedricilik ve Cinlerin Kulak Hırsızlığı Meselesi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2010), 125-154.
- Elik, Hasan. *Tevhit Mesajı Özlü Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Fikir Yayınları, Temmuz 2013.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*. trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1423/2002.
- Fadl Abbâs, Hasan. *el-Belâğâ funûnuha ve efnânuha*. 4. Baskı, Ürdün: Dâru'l-Furkân, 1417/1997.
- Fazlur Rahman. *Ana Konularıyla Kur'an*. trc. Alparslan Açıkgenç. 14. Baskı, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, Şubat 2016.
- Ferâhî, Abdulhamîd. *el-İm'ân fî aksâmi'l-Kur'an*. Kahire: Dâru'l-Musannifeyn, 1349/1930.
- Fidan, Ayşenur. "Kur'an'da Geleceğe Dair Gaybî Haberler: el-İsra 17/19, er-Rûm 30/1-5 ve el-Fetih 48/27 Ayetleri". *Bilimname: Düşünce Platformu* 38/2 (2019), 835-862.
- Fidan, Ayşenur. *Kur'anî Dilin Nebevî Dili İnşası –Kudsî Hadisler Bağlamında–*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Gelgeç, Sevim. *Kur'an'da Beyan Kavramı ve Hz. Peygamber'in Tebyin Görevi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Gezer, Süleyman. "İnşâ-Haber Bağlamında Kur'an Dilinin Yapısı". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Ocak 2007), 135-153.
- Gezer, Süleyman. *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an*. 2. Baskı, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, Aralık 2015.
- Gezgin, Ali Galip. *Tefsirde Semantik Metod ve Kur'an'da Kavım Kelimesinin Semantik Analizi*. 2. Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Gökkır, Necmettin. *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Haziran 2014.

- Görgün, Tahsin. “İnşa-haber (Performative-Constative) ve Kur’ân’ın Anlaşılması –Sözeylem Teorisinin Tarihi Üzerine–”. *Kur’an ve Dil: Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu* 25/542 (17-18 Mayıs 2001), 443-460.
- Gözeler, Esra. *Kur’an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi*. İstanbul: KURAMER Yayınları, Mart 2016.
- Güney, Derya. “Mümin Şahsiyetin İnşası Bağlamında Kur’an’da Dua”. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Habenneke el-Meydânî, Abdurrahman Hasan. *Meâricu’l-tefkîr ve dekâiki’l-tedebbur*. 15 Cilt. Dimeşk–Beyrut: Dâru’l-Kalem, 1420/2000.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur’an’da Tanrı ve İnsan*. trc. Kürşad Atalar, 3. Baskı, İstanbul: Pınar Yayıncılık, Mart 2014.
- Izutsu, Toshihiko. *Kur’an’da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*. trc. Selahattin Ayaz. 4. Baskı, İstanbul: Pınar Yayınları, Ekim 2011.
- İbn Abbas, Ebû’l-Abbas Abdullâh b. Abdilmuttalib. *Tenvîru’l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs*. drl. Ebû’t-Tâhir Mecdu’d-Dîn Muhammed b. Yâ’kub b. Muhammed el-Firuzâbâdî. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1412/1992.
- İbn Fâris, Ebû’l-Hüseyn Ahmed. *Mu’cemu mekâyisi’l-luğâ*. thk. Abdusselam Muhammed Hârûn. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1979.
- İbn Hişâm, Abdu’l-Melik el-Himyerî. *es-Siretu’n-Nebeviyye*. thk. Ömer Abdus’Selâm Tedmurî. 4 Cilt. 3. Baskı, Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1410/1990.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim. *Te’vilu müşkili’l-Kur’ân*. thk. es-Seyyid Ahmed Sakr. 2 Cilt. 2. Baskı, Kahire: Dâru’t-Turâs, 1393/1973.
- İbn Manzûr, Ebû’l-Fadl Muhammed b. Mukerrem. *Lisânu’l-‘Arab*. 15 Cilt. 3. Baskı, Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1994.
- İbnu’l-Cevzî, Ebû’l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *Zâdu’l-mesîr fi’l-ilmî’l-tefsîr*. thk. Zuheyr eş-Şavuş. 9 Cilt. 4. Baskı, Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1987/1407.
- İkbal, Muhammed. *İslam’da Dinî Düşüncenin Yeniden İnşası*. trc. Rahim Acar. 5. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, Şubat 2016.
- İsfehânî, Rağib. *el-Müfredât fi’ğâribi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Beyrut: Dâru’l-ma’rife, 1999.
- Kabaklı, Ahmet. *Türk Edebiyatı*. 3 Cilt. 4. Baskı, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1975.
- Kazvîni, Celaleddin Ebû’l-Meâlî el-Hatîb Muhammed b. ‘Abdirrahmân. *el-İdâh fi’ulûmi’l-belâğâ*. thk. Muhammed ‘Abdulmun’im Hafâcî. 2 Cilt. 3. Baskı, Kahire: el-Mektebetu’l-Ezheriyye li’l-turâs, 1413/1993.
- Koç, Turan. *Din Dili*. 5. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Koç, Turan. *Dilin Ötesi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- Matlûb, Ahmed. *Mu’cemu’l-mustalahâti’l-belâğiyye ve tatavvuruhâ*. Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1986.
- Mukâtil, Ebû’l-Hasen b. Suleymân el-Belhi. *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*. thk. Dr. Abdullah Mahmûd Şehhâte. 5 Cilt. 2. Baskı, Beyrut: Muessesetu Tarihi’l-‘Arabî, 1423/2002.
- Mevdûdî, Ebu’l-Â’lâ. *Tefhimu’l Kur’ân Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*. trc. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, Şubat 2005.
- Osmañcelebiođlu, Serhan. *Kur’an’da Sekîne Kavramı Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. “İlk Dönem İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Cahiliye Araplarında Ahiret İnancı”. *Cahiliye Araplarının Ahiret İnancı*. ed. Mehmet Mahfuz Söylemez, Şevket Kotan, Hüseyin Sarıkaya, Selman Çalışkan. 9-49. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, Eylül 2016.

- Suyûtî, Celâlu'd-dîn Abdurrahman. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Merkezi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye. 2 Cilt. Medine-i Münevvere: Mektebetu'l-Meliki Fahdi'l-Vataniyye, 1426.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*. thk. Dr. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hicr, 2001.
- Topaloğlu, Bekir. “Kıyamet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/516-522. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Tümer, Günay. “Din”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/314-319. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Watt, W. Montgomery. *Hz. Muhammed Mekke'de*. trc. M. Rami Ayas – Azmi Yüksel. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâiki gâvâmidi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vil*. thk. Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd - Alî Muhammed Mu'avvid. 6 Cilt. Riyad: Mektebetu'l-Ubeykân, 1418/1998.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. 3. Baskı, Kahire: Dâru't-Türâs, 1404/1984.